

УДК 314.1:351

О. Г. Пухкал,
д. держ. упр., професор, заслужений працівник народної освіти України,
професор кафедри права та публічного управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4673-3173>
М. О. Білоус,
аспірант кафедри права та публічного управління,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-9185-6842>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.3.367

МІЖНАРОДНІ МОДЕЛІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ: МОЖЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

О. Pukhkal,
Doctor of Public Administration, Professor, Honored Worker of Public Education of Ukraine,
Professor of the Department of Law and Public Administration, Ivan Franko Zhytomyr State University
М. Bilous,
Postgraduate Student, Department of Law and Public Administration, Ivan Franko Zhytomyr State University

INTERNATIONAL MODELS OF DEMOGRAPHIC POLICY: OPPORTUNITIES FOR IMPLEMENTATION IN UKRAINE

У статті досліджено сучасні міжнародні моделі демографічної політики та можливості впровадження кращих елементів цих моделей в процесах повоєнного відновлення. Поглиблення демографічної кризи, спричинене повномасштабною війною, зниженням народжуваності, високими масштабами міграції та руйнуванням соціальної інфраструктури актуалізує потребу у пошуку ефективних інструментів стабілізації демографічної динаміки. На основі аналізу останніх праць українських демографів, фахівців у галузі публічного управління та огляду аналітичних матеріалів міжнародних організацій, показано, що традиційні фінансові стимули не забезпечують довготривалого приросту народжуваності без розвиненої системи підтримки сімей, якісних соціальних послуг, рівних можливостей на ринку праці та інших ефективних інституційних рішень. Мета статті полягає у порівняльному аналізі основних міжнародних моделей демографічної політики та обґрунтуванні можливостей імплементації їх окремих інструментів у системі публічного управління демографічними процесами в Україні з урахуванням умов повоєнного відновлення. У роботі порівняно скандинавську, континентальну, ліберальну та східноазійську моделі демографічної політики. Проаналізовано їхні ключові сильні та слабкі сторони, а також чинники результативності. Скандинавська модель характеризується ефективним поєднанням фінансових виплат і податкових пільг, оплачуваних батьківських відпусток, доступного догляду за дітьми та гендерної рівності. Континентальна ґрунтується на довготривалій фінансовій підтримці та житлових стимулах для багатодітних сімей, гнучкому поєднанні праці та батьківства. Ліберальна передбачає використання адресних допомог та заохоченням імміграції молодих сімей і фахівців. Східноазійська демонструє обмежений вплив державних програм без змін у трудових практиках і соціальних нормах. Обґрунтовано можливості адаптації цих підходів до

українських умов з урахуванням масштабів міграційних втрат, регіональних диспропорцій та завдань відновлення. Зроблено висновок, що Україні потрібна комплексна модель демографічної політики, орієнтована на розвиток людського капіталу, модернізацію соціальної інфраструктури, підтримку молоді, поєднання сімейних та професійних ролей і створення умов для повернення населення.

The article examines contemporary international models of demographic policy and the possibilities of implementing their most effective elements in the context of post-war recovery. The deepening demographic crisis caused by the full-scale war, declining fertility, large-scale migration, and the destruction of social infrastructure has intensified the need to identify effective instruments for stabilising demographic dynamics. Based on an analysis of recent studies by Ukrainian demographers, specialists in public administration, and analytical materials from international organisations, the article demonstrates that traditional financial incentives do not ensure long-term fertility growth without a developed system of family support, high-quality social services, equal opportunities in the labour market, and other effective institutional solutions. The purpose of the article is to conduct a comparative analysis of the main international models of demographic policy and to substantiate the possibilities for implementing selected policy instruments within the system of public administration of demographic processes in Ukraine, taking into account the conditions of post-war recovery. The study compares the Scandinavian, Continental, Liberal, and East Asian models of demographic policy. Their key strengths and weaknesses, as well as the factors determining their effectiveness, are analysed. The Scandinavian model is characterised by an effective combination of financial benefits and tax incentives, paid parental leave, accessible childcare services, and gender equality. The Continental model is based on long-term financial support and housing incentives for families with children, as well as flexible arrangements for combining employment and parenthood. The Liberal model relies on targeted assistance and the encouragement of immigration of young families and skilled professionals. The East Asian model demonstrates the limited impact of state programmes in the absence of changes in labour practices and social norms. The possibilities for adapting these approaches to Ukrainian conditions are substantiated, taking into account the scale of migration losses, regional disparities, and post-war recovery objectives. The article concludes that Ukraine requires a comprehensive model of demographic policy focused on human capital development, modernisation of social infrastructure, support for young people, the reconciliation of family and professional roles, and the creation of conditions conducive to population return.

Ключові слова: демографічна політика; публічне управління; народжуваність; міграція; людський капітал; міжнародні моделі; повоєнне відновлення; сімейна політика; регіональні диспропорції; фертильність.

Key words: demographic policy; fertility; migration; human capital; public administration; international models; post war recovery; family policy; social services; regional disparities; population dynamics.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Поглиблення демографічної кризи в Україні, спричинене повномасштабною війною, різко загостило структурні проблеми у сфері народжуваності, смертності, міграції та формування людського капіталу. Масштабні втрати населення, різке зниження коефіцієнта народжуваності, значний обсяг зовнішньої та внутрішньої міграції, а також руйнування критичної соціальної інфраструктури поставили державу перед необхідністю переосмислити засади демографічної політики та її реалізації. У складних соціально-економічних умовах

воєнного стану, стандартні інструменти публічного управління демографічними процесами, зокрема такі як фінансова підтримка сімей, соціальні виплати чи окремі програми, виявляються недостатніми для стабілізації демографічної динаміки.

Проблема полягає в тому, що Україна буде входити у фазу повоєнного відновлення з одним із найнижчих рівнів фертильності у світі, значним масштабом міграційних втрат, суттєвою нерівномірністю розподілу населення між регіонами і, водночас, без релевантної цілісної моделі демографічної політики, яка відповідала б сучасним викликам. Це зумовлює необхідність вивчення міжнародного досвіду, де різні країни, від Скандинавії до Східної Азії, формували ефективні або, на-

вапи, проблемні підходи до підтримки народжуваності, поєднання сімейних і трудових ролей, міграційного публічного управління та розвитку людського капіталу. Порівняння цих моделей є ключовим методом для визначення їх кращих компонентів, придатних для застосування в українських реаліях.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика демографічних змін в Україні активно висвітлюється у працях вітчизняних та міжнародних дослідників. У роботах Е. Лібанової [1], О. Позняка, О. Гладуна [2] та колективу Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України наголошується на різкому поглибленні депопуляції, структурних дисбалансах ринку праці та значних міграційних втратах після 2022 року. Зокрема, Лібанова Е. М. підкреслює довгострокові ризики скорочення людського капіталу та складність повернення емігрантів у статті "War migration from Ukraine" [1], а також у публічних коментарях щодо наслідків війни для демографічної структури населення [3].

Вагомий внесок у дослідження демографічної стійкості та адаптаційних можливостей українського суспільства зроблено в роботах І. Курило, С. Аксьонової, Д. Шушпанова, де демографічні процеси розглядаються крізь призму соціально-економічної резильєнтності, міграційної поведінки та інституційної спроможності держави. Окремі дослідження також акцентують увагу на регіональній диференціації демографічних втрат і нерівномірності відновлювального потенціалу територій, що є критично важливим для формування ефективної державної політики.

Міжнародні організації та зарубіжні науковці пропонують комплексні порівняльні підходи до аналізу демографічної політики. Звіти OECD, Eurostat та Світового банку системно досліджують взаємозв'язок між народжуваністю, зайнятістю, гендерною рівністю та системами соціального захисту. Зокрема, звіт OECD "Fertility, employment and family policy" доводить, що ефективність демографічних стратегій залежить не стільки від обсягів фінансової підтримки, скільки від поєднання розвинених соціальних послуг, доступної інфраструктури догляду за дітьми та гнучких умов зайнятості [4].

У працях Дж. Гоема, Г. Еспінг-Андерсена, Ф. Макдональда та А. Готьє аналізуються інституційні моделі сімейної політики в країнах Північної та Західної Європи, а також їхній вплив на стабілізацію народжуваності. Дослідження східноазійських країн (Японії, Південної Кореї) демонструють обмежену результативність демографічних програм за умов збереження жорстких трудових практик і високого соціального тиску, що підтверджує важливість комплексного інституційного підходу.

Масштаби та структура української міграції докладно представлені у звітах UNHCR та IOM, які фіксують безпрецедентний рівень переміщення населення, значну частку жінок і дітей серед мігрантів, а також довгострокові соціально-економічні наслідки міграційних процесів [5; 6]. Регіональні аспекти демографічних диспропорцій висвітлено у дослідженні Regional Disparities and Economic Growth in Ukraine, де наголошено на не-

достатній інтеграції демографічних факторів у регіональні політики розвитку [7].

Узагальнення наявних праць, присвячених предметній сфері даної розвідки, свідчить, що міжнародний досвід пропонує різноманітні інституційні моделі демографічної політики. Водночас їхня адаптація до українських умов потребує подальших наукових досліджень, зокрема у контексті російсько-української війни, масштабної міграції, регіональної асиметрії та завдань повоєнного відновлення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є порівняльний аналіз основних міжнародних моделей демографічної політики та обґрунтування можливостей імплементації їх окремих інструментів у систему публічного управління демографічними процесами в Україні з урахуванням умов повоєнного відновлення, масштабів міграційних втрат і регіональних диспропорцій.

Для досягнення поставленої мети у статті передбачено виконання таких завдань: визначити теоретичні засади та критерії класифікації міжнародних моделей демографічної політики; проаналізувати інституційні особливості й результативність скандинавської, континентальної, ліберальної та східноазійської моделей; окреслити проблемні аспекти їх практичної реалізації; обґрунтувати можливості адаптації окремих елементів цих моделей до українських соціально-економічних і публічно-управлінських реалій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Демографічний розвиток становить одну з ключових основ соціально-економічної стійкості та стратегічного бачення держави. Для України, яка перебуває в умовах глибоких трансформацій, спричинених війною, демографічна політика стає не лише інструментом реагування на короткострокові виклики, а й критичним компонентом довгострокових стратегій розвитку. Внаслідок повномасштабного вторгнення, масового виїзду населення та підвищення смертності країна зіштовхнулася з безпрецедентною демографічною кризою, про масштаби якої свідчать численні оцінки міжнародних організацій. За даними IOM, UNHCR та Світового банку, кількість українців, які виїхали за кордон після 2022 року, перевищує 6 мільйонів, а внутрішні переміщення охопили до 5 мільйонів людей [5; 6]. Це супроводжується різким падінням народжуваності, що за останні два роки знизилася до найнижчих показників за всю історію спостережень. За оцінками Світового банку, сумарний коефіцієнт народжуваності наблизився до 0,9 дитини на жінку, що ставить Україну серед країн з найгіршими показниками у світі [8].

Таке поєднання факторів, як міграційні втрати, депопуляція, старіння населення та зростання регіональних диспропорцій, формує комплекс управлінських, соціальних та економічних викликів. Тому зростає потреба у формуванні сучасної вітчизняної моделі демографічної політики, яка б враховувала масштаб змін, інтегрувала кращий міжнародний досвід і, водночас, відповідала українським соціокультурним та інституцій-

Таблиця 1. Порівняльні характеристики основних міжнародних моделей демографічної політики

Модель	Країни-приклади	Основні акценти політики	Ключові інструменти
Скандинавська	Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія	Підтримка балансу роботи й сім'ї, гендерна рівність	Доступні дитсадки, тривалі батьківські відпустки, гнучкі умови праці
Континентальна	Франція, Німеччина, Австрія	Фінансова стабільність сімей, довготривала державна підтримка	Фінансові виплати сім'ям, податкові пільги, житлові програми, субсидії на догляд за дітьми
Ліберальна	Канада, Велика Британія, США	Адресні програми залучення кваліфікованої робочої сили, імміграція	Короткі декрети, допомоги для вразливих груп, системна імміграція молодих сімей
Східноазійська	Японія, Південна Корея, Сінгапур	Політика стимулювання фертильності за умов високої конкуренції	Житлові субсидії, національні демографічні, освітні програми

Джерело: авторська розробка.

ним реаліям. У цьому контексті демографічна політика має розглядатися не лише як сукупність стратегічних цілей і напрямів державного впливу, а як сфера публічного управління демографічними процесами. Її реалізація здійснюється через систему управлінських механізмів, зокрема стратегічне планування, міжвідомчу координацію, програмно-цільове бюджетування, регіональне управління, моніторинг і оцінювання результативності. Саме ефективність публічного управління визначає здатність держави трансформувати демографічні пріоритети у реальні соціально-економічні зміни.

Зрозуміло, що в такій ситуації механічне перенесення зарубіжних політико-управлінських рішень на український ґрунт є неефективним, адже демографічні процеси відображають глибинні суспільні зрушення. Тому важливо не просто описати різні моделі публічної політики у демографічній сфері, а і зрозуміти їх логіку, інституційне підґрунтя та потенційні можливості адаптації до місцевих умов української дійсності.

У цьому контексті демографічна політика має розглядатися як комплексна сфера публічного управління, спрямована на регулювання відтворення населення, управління міграційними процесами та розвиток людського капіталу. Вона охоплює не лише заходи з підтримки народжуваності, а й ширший спектр соціальних, економічних і міграційних інструментів, що формують умови життя, праці та сімейного вибору населення.

Соціальна складова демографічної політики пов'язана з розвитком системи підтримки сімей, охороною репродуктивного здоров'я, доступом до якісних освітніх і медичних послуг, а також формуванням інфраструктури догляду за дітьми. Саме через соціальні інститути держава впливає на зниження ризиків, пов'язаних із батьківством, і створює умови, за яких народження дітей не супроводжується втра-тою соціальної чи професійної стабільності.

Економічна складова включає фінансові стимули, податкові пільги, житлові програми, політику зайнятості та розвиток гнучких форм праці. Водночас міжнародний досвід засвідчує, що ізольоване застосування фінансових інструментів без розвинених соціальних послуг і стабільних інституцій має обмежений ефект та не забезпечує довгострокової стабілізації фертильності.

Міграційна складова демографічної політики охоплює управління зовнішньою та внутрішньою міграцією, політику реєстрації, інтеграцію мігрантів і регіональний розподіл людського потенціалу. В умовах війни та повоєнного відновлення саме міграційний вимір стає одним із ключових факторів демографічної стійкості, економічного відновлення та зменшення регіональних диспропорцій.

Таким чином, демографічна політика в сучасному розумінні є міжсекторальною та довгостроково орієнтованою, а її результативність залежить від узгодженості соціальних, економічних і міграційних механізмів публічного управління. У цьому дослідженні така модель визначається як релевантна інтегрована модель демографічної політики України, що поєднує цілі демографічного розвитку з інструментами публічного управління та враховує умови повоєнного відновлення.

Саме з цих позицій доцільно аналізувати міжнародні моделі демографічної політики та можливості їх адаптації до українських реалій. Це передбачає оцінку не лише набору інструментів демографічної політики, а й механізмів публічного управління, через які ці інструменти впроваджуються на національному та регіональному рівнях.

У світовій практиці виокремлюють кілька поширених моделей та підходів демографічної політики, що різняться структурою інструментів підтримки, рівнем державного втручання та логікою взаємодії ключових соціальних інститутів. У межах даного дослідження основна увага зосереджується на скандинавській, континентальній, ліберальній та східноазійській моделях демографічної політики, які сформувалися в різних соціально-економічних і інституційних умовах та демонструють відмінні результати у сфері підтримки народжуваності, зайнятості та управління міграційними процесами.

Водночас у науковій літературі існують й інші підходи до класифікації демографічної політики, зокрема виділяються пронаталістичні моделі, орієнтовані на стимулювання народжуваності, моделі балансу праці та сім'ї, міграційно орієнтовані та економічно детерміновані підходи. Таке різноманіття класифікацій свідчить про багатовимірний характер демографічної політики та залежність її інструментарію від національного контексту, соціальних норм і рівня інституційного розвитку.

Параметри моделей які досліджуються нами узагальнено в табл. 1, яка дає змогу стисло зіставити основні інструментальні підходи до вироблення і реалізації демографічної політики перед їх подальшим детальним аналізом. Оцінка узагальнених характеристик показує відмінності між моделями, які суттєво впливають на їхню

результативність та на визначення можливості їх адаптації в Україні.

Скандинавські країни впроваджують модель демографічної політики, що поєднує активну роль держави, високий рівень соціального захисту та інвестиції у людський капітал. Особливість цієї моделі полягає у створенні сприятливих умов для поєднання батьківства та професійної реалізації, незалежно від статі чи соціального статусу. Довготривалі та гнучкі батьківські відпустки, які часто діляться між батьками, система доступних і якісних послуг дошкільної освіти та догляду за дітьми, фінансова підтримка, спрямована на забезпечення базових потреб, формують середовище, у якому народження дитини не сприймається як економічний чи соціальний ризик. Наприклад, Швеція забезпечує 480 днів оплачуваної батьківської відпустки, з яких 90 днів обов'язково резервуються для батька [9]. Рівень зайнятості жінок із дітьми у Швеції та Фінляндії становить 75—80 % [10], що істотно вище, ніж у середньому в Європейському Союзі. Саме це стало суттєвим чинником підтримання відносно високої народжуваності у цих країнах, яка, навіть за загальноєвропейської тенденції до зниження, довгий час зберігалася на рівні близько 1,8 [11].

Для України окремі елементи цієї моделі є цілком релевантними. Особливо актуальним є розвиток дошкільної інфраструктури, оскільки багато громад, особливо у центральних та східних регіонах країни, зазнали руйнування дитячих садків та шкіл. Водночас брак соціальних послуг та високий рівень неоплачуваної праці, яку переважно виконують жінки, суттєво обмежує їх економічну активність. Саме це є однією з причин низького рівня народжуваності: жінки в Україні часто змушені робити вибір між материнством та кар'єрними можливостями. Інвестиції у створення розгалуженої мережі закладів догляду за дітьми могли б частково вирішити цю проблему. Водночас важливим аспектом залишається розвиток гнучких форм зайнятості, насамперед віддаленої роботи, яка набула широкого поширення в умовах пандемії та війни, але досі не інтегрована у державну політику підтримки сімей.

Іншим прикладом ефективної демографічної політики є її континентальна модель, яка характерна для Франції, Німеччини та Австрії. Ці країни акцентують увагу на фінансовій підтримці сімей з дітьми, податкових пільгах, житлових стимулах та забезпеченні рівного доступу до соціальних послуг. Французька модель часто вважається однією з найбільш успішних, оскільки вона поєднує універсальні та адресні форми підтримки, стабільність інституційної політики та довгострокове фінансування. Франція спрямовує на підтримку сімей понад 3,6 % ВВП [12], що є одним з найвищих показників серед країн ОЕСД. Це дозволило Франції втримувати один з найвищих у Європі рівнів народжуваності. Німецька модель демонструє взаємодію сімейної політики та керованої міграційної політики. Саме завдяки залученню іноземних працівників та позитивному міграційному балансу Німеччині вдалося компенсувати низьку фертильність та підтримувати чисельність населення.

Для України фінансові стимули також можуть бути ефективними, однак їх впровадження має враховувати

обмежені бюджетні ресурси. Наприклад, запроваджені в Україні значні разові виплати при народженні дитини, що стали ключовим елементом так званого "монетарного пронаталізму", за оцінками дослідників мали переважно короткостроковий ефект, впливаючи радше на календар народжень, ніж на довгостроковий рівень фертильності населення [13]. Натомість більш ефективними можуть бути довгострокові інструменти: субсидоване житло, знижена ставка кредитування для молодих сімей, податкові пільги для батьків, які мають малих дітей, або навіть часткове відшкодування вартості приватних дитячих садків у громадах, де відсутні державні заклади. Окремої уваги потребує також інфраструктура охорони здоров'я — доступ до якісних медичних послуг, підтримка репродуктивного здоров'я, розвиток системи профілактики та ранньої діагностики.

Ліберальна модель, притаманна англосаксонським країнам, зосереджена на саморегулюючій ролі ринку та адресних формах допомоги. Центральним елементом цієї моделі є імміграційна політика, яка компенсує природне зменшення населення. Канада демонструє успішний приклад системного залучення висококваліфікованих мігрантів, які інтегруються у ринок праці та сприяють економічному зростанню. Вона щороку приймає 400—450 тис. іммігрантів, що компенсує низьку фертильність (~1,4) [14]. Для України цей досвід є цінним насамперед з точки зору реєміграції та інтеграції українців, що перебувають за кордоном. Багато з них набули нових компетенцій, володіють іноземною мовою, працюють у сучасних технологічних секторах, що може стати важливим ресурсом для країни. Політика повернення має бути вибудована не як емоційний заклик, а як комплексна стратегія створення сприятливих умов і соціальних стимулів для праці, житла, освіти дітей та професійного розвитку.

Східноазійська модель є цікавим прикладом того, що навіть значні інвестиції у підтримку сімей можуть не забезпечити зростання народжуваності, якщо вони не супроводжуються змінами у соціальних нормах, трудових практиках та вартості життя. Японія та Південна Корея роками інвестують у соціальні програми, однак рівень народжуваності залишається одним з найнижчих у світі. Південна Корея витратила понад 200 млрд доларів на демографічні програми з 2006 року, проте рівень народжуваності у 2023 році становив лише 0,72 [15]. Це свідчить про те, що ефективна демографічна політика має бути спрямована не лише на матеріальну підтримку, але й на зміну умов праці, розвантаження молодих батьків, зниження конкуренції у сфері освіти та створення соціального середовища, сприятливого для народження дітей. Для України цей досвід є радше застереженням: надмірний тиск на ринку праці, високі соціальні очікування щодо ролі жінки та недостатній розвиток інфраструктури можуть стати факторами, що поглиблюватимуть депопуляцію.

У контексті повоєнної модернізації Україна має унікальний шанс поєднати демографічну політику з стратегіями регіонального відновлення. Регіони, які зазнали найбільших руйнувань, водночас понесли й найсуттєвіші демографічні втрати. Відбудова інфраструктури, повернення бізнесу, створення нових робочих місць та забезпечення безпеки можуть стати ключови-

ми факторами повернення населення. Регіональна політика має бути інтегрована з демографічною, що відповідає рекомендаціям OECD щодо відновлення країн після масштабних криз [16]. Демографічний вимір необхідно включити до стратегій відновлення, бюджетного планування та інвестиційних програм, оскільки без людського капіталу жодні інфраструктурні інвестиції не матимуть довгострокового ефекту.

У довгостроковій перспективі ключову роль відіграє реалізація вже ухваленої Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року, яка визначає пріоритети у сфері підтримки народжуваності, охорони здоров'я, розвитку людського капіталу та модернізації міграційної політики [17]. Вона виступає рамковим документом формування та реалізації релевантної інтегрованої моделі демографічної політики, забезпечуючи узгодження стратегічних цілей із механізмами державного та регіонального публічного управління. Метою Стратегії є стабілізація демографічної динаміки, збереження та відновлення людського капіталу, пом'якшення негативних наслідків депопуляції й міграційних втрат, а також створення умов для довгострокового відтворення населення в умовах післявоєнної трансформації.

Документ ґрунтується на шести ключових напрямках, серед яких: підтримка народжуваності та сімей з дітьми; зниження передчасної смертності та підвищення тривалості життя; розвиток і збереження людського капіталу; формування керованої та збалансованої міграційної політики; зменшення регіональних демографічних диспропорцій; удосконалення системи демографічного моніторингу та прогнозування. Реалізація цих напрямів передбачає застосування комплексу механізмів публічного управління, зокрема стратегічного планування, міжсекторальної координації, бюджетного програмування, розвитку партнерств між державою, органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством.

Важливою рисою Стратегії є орієнтація на інтеграцію окремих елементів міжнародних моделей демографічної політики, релевантних українському соціально-економічному ландшафту. Зокрема, йдеться про запозичення інструментів підтримки балансу між працею та сім'єю, розвитку системи догляду за дітьми, стимулювання зайнятості жінок, а також поєднання демографічних цілей із регіональною політикою відновлення, що характерно для скандинавської та континентальної моделей. Водночас міграційна складова Стратегії відображає елементи ліберальних підходів, орієнтованих на повернення громадян, інтеграцію трудових мігрантів та збереження трудового потенціалу країни.

Важливим завданням залишається не лише формальне дотримання положень Стратегії, а й її інституційне укорінення та належне фінансове забезпечення, а також регулярне оновлення індикаторів і інструментів з урахуванням наслідків війни, змін демографічної структури населення та поглиблення регіональних диспропорцій. Стратегія має стати базовим документом для інтеграції демографічних цілей у систему державного та регіонального стратегічного планування, забезпечуючи узгодженість демографічної політики з процесами повоєнного відновлення та довгострокового розвитку України.

Для України ключовими напрямками публічного управління демографічними процесами мають стати комплексні заходи, спрямовані на стабілізацію та відновлення демографічної динаміки. Насамперед йдеться про розвиток людського капіталу: модернізацію системи охорони здоров'я, забезпечення доступу до репродуктивних послуг, посилення профілактики та створення умов для народження і виховання дітей. Важливою складовою є формування середовища, у якому поєднання сімейних обов'язків і професійної діяльності є реалістичним і підтриманим інституційно через доступні заклади догляду за дітьми, гнучкі режими зайнятості та розвиток дистанційної роботи.

У післявоєнний період особливого значення набуває інтеграція демографічного виміру в регіональну політику відновлення. Створення робочих місць, модернізація соціальної інфраструктури та підвищення якості життя в громадах мають стати інструментами як повернення внутрішньо переміщених осіб, так і стимулювання реєміграції українців з-за кордону. Політика повернення повинна бути системною та орієнтованою на довгострокові перспективи — через полегшення доступу до житла, підтримку підприємництва, визнання професійних кваліфікацій і розвиток освітніх можливостей для дітей.

Важливого значення набуває також підтримка молоді, особливо молодих сімей, оскільки саме ця група є найбільш мобільною та чутливою до соціально-економічних умов життя. Доступне житло, можливості працевлаштування, освітні програми та стимули для професійного розвитку можуть стати чинниками, що зменшують ризики еміграції. Водночас важливо формувати культуру рівного батьківства, яка сприятиме більш справедливому розподілу сімейних обов'язків і зменшенню бар'єрів для зайнятості жінок.

Необхідною є і модернізація системи демографічного моніторингу. Створення сучасних цифрових реєстрів населення, регулярних аналітичних оглядів та прогнозних оцінок забезпечить можливість оперативного управління демографічними ризиками й формування обґрунтованих публічно-управлінських рішень.

Усі ці напрями мають бути об'єднані в єдину рамку демографічної політики, що відповідатиме національним інтересам та специфіці повоєнного відновлення. Комплексність, наукова обґрунтованість, орієнтація на розвиток людського капіталу та на співпрацю держави, громадянського суспільства й бізнесу є ключовими умовами формування ефективної вітчизняної моделі демографічної політики, успішна реалізація якої дасть можливість досягти стабілізації і покращення демографічної динаміки в Україні.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Демографічна ситуація в Україні на тлі тривалої війни характеризується безпрецедентною складністю та глибиною, що зумовлює необхідність переходу від фрагментарних, ситуативних рішень до формування комплексної, багаторівневої моделі демографічної політики. Проведений аналіз міжнародних моделей демографічної політики засвідчує, що жодна країна не досяг-

ла стабілізації народжуваності виключно за рахунок фінансових стимулів чи окремих програм підтримки сімей. Ефективними виявляються ті підходи, які поєднують розвиток людського капіталу, якісні соціальні послуги, гнучкість ринку праці, збалансований розподіл сімейних і батьківських обов'язків, доступність житла та сприятливий інституційний контекст.

Скандинавська, континентальна, ліберальна та східноазійська моделі демонструють широкий спектр інструментів демографічної політики — від тривалих оплачуваних батьківських відпусток і доступних послуг догляду за дітьми до активної міграційної політики та комплексних державних стратегій. Водночас порівняльний аналіз показує, що результативність цих моделей визначається не окремими заходами, а рівнем інтегрованості демографічної політики з економічною, соціальною, трудовою та регіональною політиками, а також сталістю інституцій, відповідальних за їх реалізацію.

Для України найбільш релевантними є підходи, орієнтовані на розвиток людського капіталу, відновлення та розширення соціальної інфраструктури, забезпечення можливостей поєднання сімейних і професійних ролей, підвищення регіональної привабливості та створення умов для повернення громадян, які перебувають за кордоном. Узагальнення міжнародного досвіду дозволяє виокремити низку елементів міжнародних моделей демографічної політики, які доцільно імплементувати в Україні та інтегрувати у вітчизняну модель, сформульовану у Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року. Зі скандинавської моделі такими елементами є розвиток системи доступного догляду за дітьми, впровадження гнучких і гендерно збалансованих батьківських відпусток, а також інституційна підтримка поєднання сімейних і професійних ролей. Континентальна модель доповнює національну стратегію інструментами довгострокової фінансової підтримки сімей з дітьми, податковими пільгами та житловими стимулами, орієнтованими на стабільність сімейного життя. Із ліберальної моделі доцільно запозичити підходи до керованої міграційної політики, зокрема інструменти реєміграції та інтеграції трудових мігрантів як ресурсу відновлення людського капіталу. Водночас досвід східноазійських країн слугує важливим застереженням, підкреслюючи обмежену ефективність матеріальних стимулів без змін у трудових практиках, соціальних нормах і вартості виховання дітей.

Післявоєнний період відкриває вікно можливостей для інтеграції демографічної політики у загальнодержавні та регіональні стратегії відновлення. Це потребує модернізації механізмів публічного управління демографічними процесами, розвитку системи демографічного моніторингу, узгодження бюджетного планування з демографічними пріоритетами та посилення міжсекторальної координації. Стратегія демографічного розвитку України до 2040 року може стати базовою рамкою для такої інтеграції, за умови її інституційного закріплення, стабільного фінансування та регулярного оновлення індикаторів з урахуванням наслідків війни, міграційних процесів і регіональних диспропорцій.

Узагальнення міжнародного досвіду дозволяє зробити ключовий висновок: демографічна політика є ефективною лише тоді, коли вона є складовою ширшої мо-

делі соціально-економічного розвитку, спрямованої на підвищення якості життя, рівності можливостей і стійкості людського капіталу. Для України формування такої комплексної, релевантної до умов повоєнного відновлення моделі демографічної політики є ключовою передумовою відновлення, довгострокового розвитку та збереження національного демографічного потенціалу. Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі пов'язані з оцінкою ефективності реалізації Стратегії-2040, аналізом інструментів реєміграційної політики, а також дослідженням ролі цифрових реєстрів і даних у вдосконаленні публічного управління демографічними процесами.

Література:

1. Лібанова Е. М. "Воєнна міграція" з України: проблеми та перспективи розвитку. Укр. геогр. журнал, 2024, № 4, с. 3—11. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2024.04.003>
2. Позняк О., Гладун О., Курило І., Шушпанов Д., Аксьонова С. Концептуальні засади дослідження демографічної резильєнтності українського суспільства. Демографія та соціальна економіка, 2024, № 4 (58), с. 45—64.
3. Лібанова Е. М. Інтерв'ю щодо наслідків війни для демографічної структури України. NV International, 2022. URL: <https://english.nv.ua/nation/interview-with-sociology-professor-ella-libanova-on-war-s-effect-on-ukraine-s-demographics-ukraine-50248230.html> (дата звернення: 11/11/2025).
4. OECD. Fertility, employment and family policy. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2023. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/09/fertility-employment-and-family-policy_8daa2477/326844f0-en.pdf (дата звернення: 11/11/2025).
5. UNHCR. Ситуація з біженцями з України. 2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 09/11/2025).
6. IOM. Матриця відстеження переміщень в Україні. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine> (дата звернення: 10/11/2025).
7. Huk K., Zeynalov A. Regional Disparities and Economic Growth in Ukraine. 2022. URL: <https://arxiv.org/pdf/2211.05666>
8. World Bank. Сукупний коефіцієнт народжуваності (народжень на одну жінку) — Україна. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=UA&utm> (дата звернення: 06/11/2025).
9. Career Sweden. Скільки батьківської відпустки ви можете отримати у Швеції? 23 січня 2024 р. URL: <https://careersweden.com/parenting/how-much-parental-leave-do-you-get-in-sweden> (дата звернення: 06/11/2025).
10. Statistics Finland. Рівень зайнятості матерів зріс у 2021—2023 роках. Пресреліз вибіркового обстеження робочої сили, 12.06.2024. Гельсінкі: Статистика Фінляндії, 2024. URL: <https://stat.fi/en/publication/cln0594mj9xu0cutcq51bc6c> (дата звернення: 04/11/2025).
11. Hoem J. M. Why does Sweden have such high fertility? Demographic Research. 2005. Vol. 13, No. 22.

P. 559—572. URL: <https://www.demographic-research.org/articles/volume/13/22> (дата звернення: 04/11/2025).

12. IGAS. Review of social and tax expenditure in favor of family policy. Paris: Inspection générale des affaires sociales, 2022. URL: <https://igas.gouv.fr/Review-of-social-and-tax-expenditure-in-favor-of-family-policy> (дата звернення: 05/11/2025).

13. UNICEF. Case Study: Universal Child Birth Grant Programme in Ukraine. Київ: Дитячий фонд ООН (UNICEF), 2020. URL: <https://www.unicef.org/media/70481/file/UKR-case-study-2020.pdf> (дата звернення: 05/11/2025).

14. Canada. Immigration Levels Plan 2024-2026. Ottawa: Immigration, Refugees and Citizenship Canada, 2023. URL: <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/corporate/transparency/committees/cimm-nov-07-2023/immigration-levels-plan-2024-2026.html> (дата звернення: 05/11/2025).

15. Preprints. South Korea's birth rate remains alarmingly low despite spending about US \$ 200 billion on pronatalist measures. 2023. URL: https://www.preprints.org/frontend/manuscript/0ebd3b1b8ba91cc99c21cc479595171b/download_pub (дата звернення: 05/11/2025).

16. OECD. Making the most of public investment to address regional inequalities, megatrends and future shocks. Paris / Brussels: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2022. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/rest/cms/upload/23092022_093155_oecd_making_the_most_of_subnational_investment.pdf (дата звернення: 04/11/2025).

17. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2024 № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text> (дата звернення: 19/11/2025).

References:

1. Libanova, E. M. (2024), "'War migration' from Ukraine: problems and development prospects", Ukr. heohrafichnyi zhurnal, vol. 4, pp. 3—11. DOI: 10.15407/ugz2024.04.003.

2. Pozniak, O., Hladun, O., Kurylo, I., Shushpanov, D. and Aksyonova, S. (2024), "Conceptual principles of researching the demographic resilience of Ukrainian society", Demohrafiia ta sotsialna ekonomika, vol. 4 (58), pp. 45—64. [In Ukrainian]

3. Libanova, E. M. (2022), "Interview on the consequences of the war for Ukraine's demographic structure", NV International, available at: <https://english.nv.ua/nation/interview-with-sociology-professor-ella-libanova-on-war-s-effect-on-ukraine-s-demographics-ukraine-50248230.html> (Accessed 11 Nov 2025).

4. OECD (2023), Fertility, employment and family policy, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, France, available at: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/09/fertility-employment-and-family-policy_8daa2477/326844f0-en.pdf (Accessed 11 Nov 2025).

5. UNHCR (2024), "Ukraine refugee situation", available at: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (Accessed 09 Nov 2025).

6. IOM (2024), "Ukraine displacement tracking matrix", available at: <https://dtm.iom.int/ukraine> (Accessed 10 Nov 2025).

7. Huk, K. and Zeynalov, A. (2022), "Regional disparities and economic growth in Ukraine", available at: <https://arxiv.org/pdf/2211.05666> (Accessed 11 Nov 2025).

8. World Bank (2024), "Total fertility rate (births per woman) — Ukraine", available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=UA&utm> (Accessed 06 Nov 2025).

9. Career Sweden (2024), "How much parental leave do you get in Sweden?", available at: <https://career-sweden.com/parenting/how-much-parental-leave-do-you-get-in-sweden> (Accessed 06 Nov 2025).

10. Statistics Finland (2024), "Employment rate of mothers increased in 2021-2023", Labour Force Survey Press Release, 12 June, Helsinki, Finland, available at: <https://stat.fi/en/publication/cln0594mjl9xu0-cutcq51bc6c> (Accessed 04 Nov 2025).

11. Hoem, J. M. (2005), "Why does Sweden have such high fertility?", Demographic Research, vol. 13, no. 22, pp. 559—572, available at: <https://www.demographic-research.org/articles/volume/13/22> (Accessed 04 Nov 2025).

12. Inspection générale des affaires sociales (IGAS) (2022), Review of social and tax expenditure in favor of family policy, IGAS, Paris, France, available at: <https://igas.gouv.fr/Review-of-social-and-tax-expenditure-in-favor-of-family-policy> (Accessed 05 Nov 2025).

13. UNICEF (2020), Case Study: Universal Child Birth Grant Programme in Ukraine, UNICEF, Kyiv, Ukraine, available at: <https://www.unicef.org/media/70481/file/UKR-case-study-2020.pdf> (Accessed 05 Nov 2025).

14. Immigration, Refugees and Citizenship Canada (IRCC) (2023), Immigration Levels Plan 2024-2026, Government of Canada, Ottawa, Canada, available at: <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/corporate/transparency/committees/cimm-nov-07-2023/immigration-levels-plan-2024-2026.html> (Accessed 05 Nov 2025).

15. Preprints (2023), "South Korea's birth rate remains alarmingly low despite spending about USD 200 billion on pronatalist measures", available at: https://www.preprints.org/frontend/manuscript/0ebd3b1b8ba91cc99c21cc479595171b/download_pub (Accessed 05 Nov 2025).

16. OECD (2022), Making the most of public investment to address regional inequalities, megatrends and future shocks, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris / Brussels, available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/rest/cms/upload/23092022_093155_oecd_making_the_most_of_subnational_investment.pdf (Accessed 04 Nov 2025).

17. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), Ordinance "Strategy of demographic development of Ukraine until 2040", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text> (Accessed 19 Nov 2025).

Стаття надійшла до редакції 15.01.2026 р.